Stela Fatović-Ferenčić, Biserka Belicza

TUMAČENJA O DJELOVANJU I KORISNOSTI TALASOTERAPIJE I BALNEOTERAPIJE U MEDICINSKIM DJELIMA 18. i 19. STOLJEĆA

Spoznaja ograničenosti ljudskog života trajni je pokretač ljudskih traganja i borbe od najranijih vremena do danas, od razine čaranja i bajanja pa do razvitka suvremene medicinske znanosti. Vrijedno je pratiti razvoj sprege čovjek-priroda tijekom povijesti i biti pronalazač gotovo paradoksalnih događaja, koji su u početku, od ove čvrste i neposredne spone, učinili čovjeka suvremene civilizacije. U okviru svoje nove uloge čovjek je djelovanjem, najprije u agrotehničkoj, a kasnije u industrijskoj revoluciji promjenio svoj eko sistem, a načeo čak i eko sisteme o kojima ovisi njegova osobna egzistencija. Nije trebalo proći dugo vremensko razdoblje da bi naučio da je priroda iz koje je i sam potekao, voda, zrak i klima neophodna kao besprijekorna za održavanje potpunog vitalnog ekvilibrija. Pa ipak, tragovi prirode sačuvani tijekom vremena u ljudskom kodu predstavljaju kroz cijelu ljudsku evoluciju jasan vodič i poticaj u pokušajima uljepšavanja egzistencije, produžetka života, te dakako, pokušaja liječenja. Ovi pokušaji isprva su rezultati empirije a kasnije postaju predmetom mnogobrojnih istraživanja na području klime, atmosfere, vode i zraka, kao osnova za razvoj biometeorologije, meteoropatologije, te geografske meteorologije.

Tumačenja o djelovanju i korisnosti talasoterapije kao medicinske primjene prirodnih, fizičkih i kemijskih činilaca koji su svojstveni moru i primorju i balneoterapije kao skupine metoda liječenja pomoću prirodnih mineralnih voda, analizirana su u ovom istraživanju s obzirom na objavljena medicinska djela 18. i 19. stoljeća. Premda je korisno djelovanje morskih kupki bilo poznato već starogrčkim i rimskim liječnicima, a dugo vjekovno iskustvo upućivalo na činjenicu da mineralne vode pomažu kod nekih bolesti, te tako uveliko inspiriralo pučku medicinu, znanstvena medicina nije na balneoterapiju i talasoterapiju gledala uvijek istim očima. Kao rezultat toga, razdoblja primjena tih metoda liječenja izmjenjivala su se s razdobljima odbacivanja i izričite negacije. Isto tako je u toku ove analize proizašlo da su prva sustavna istraživanja i njihovi opisi s područja talaso- i balneoterapije potakla za naše krajeve istom u razdoblju 18. stoljeća.

Analiza stručnih medicinskih djela poslužila je i kao zgodan model za proučavanje spoznajnih varijanata o djelovanju i korisnosti talasoterapije i balneoterapije u vremenu 18. i 19. stoljeća. Upravo zbog toga bilo je moguće dokučiti i razinu razvitka same medicinske znanosti u analiziranom vremenu. Moglo se uočiti da je ispitivanje aerosola, električnih naboja, elektromagnetskih polja i pražnjenja kao i električne klime moglo objasniti i niz fizioloških i patoloških pojava, a usmjeriti medicinske intervencije u novim smjerovima. Evidentno je, naime, da su do sredine 18. stoljeća prevladavale u medicini balneo-, talaso i klimato- terapije kao pretežno iskustveni dio medicine, od sredine 18. stoljeća počinje korištenje i drugih sila i energija kao što je elektricitet, magnetizam a u 19. i 20. stoljeću razna zračenja, ultrazvuk sa sonoforezom i laser (1.)

U 18. stoljeću elita tadašnje Evrope liječi se i zabavlja u Pyrmontu, Karlovym Varima, Egeru i Spa, pod brigom „Badeartzta" a narod se liječi u pučkim kupalištima. Službena medicina u to vrijeme na ovakovu terapiju gleda vrlo kritički. To je razdoblje

kada su glavni predstavnici balneologije Urban Hjarne u Švedskoj, Fridrih Hoffman u Njemačkoj, te Mone u Francuskoj Tada su se uz mineralne vode počela upotrebljavati i obična voda, te kupanje u rijekama i moru a u početku 19. stoljeća i u slanjačama. Godine 1760. preporučio je engleski liječnik Richard Russel pijenje morske vode u djelu „A Dissertation on the Use of Sea Water in the Desease of Glands„ (London 1760.), pa se ujedno smatra osnivačem novovjekovne talasoterapije, dok se ocem talasoterapije smatra Lettsome koji je 1796. otvorio prvu bolnicu na moru na ušću Temze-Margate (2.)

Rasprave o djelovanju i korisnosti talasoterapije i balneoterapije u 18. stoljeću kod nas su relativno malobrojne. Prvenac naše balneološke literature svakako je iatrokemijska knjiga o Varaždinskim Toplicama koju je napisao Ivan Leopold Payer. Sistematski opis naših ljekovitih vrela objavio je bečki profesor Heinrich Johann Crantz u svojoj knjizi o ljekovitim vrelima Austrijske Monarhije-izdana 1777. Međutim, ovaj je prikaz nastao po službenom nalogu dvora a podatke nije prikupljao sam, već su mu ih pribavili i poslali Lalangue i Cattinelli. Crantz je također prvi u Beču izveo znanstvenu analizu naših mineralnih voda. Dvije godine nakon što je izašlo navedeno Crantzovo balneološko djelo izdao je Lalangue prvi sistematski opis naših ljekovitih vrela na narodnom jeziku. U ovom svom djelu Lalangue donosi rezultate Crantzovih analiza, te vlastite opise pojedinih kupališta, s vrlo poučnim uputama o racionalnom načinu kupanja i uživanja ljekovitih voda. Ovo je djelo izašlo 1779. godine.

Devetnaesto stoljeće je vrijeme u kojem su rasprave o korisnosti i djelovanju talasoterapije i balneoterapije znatno učestalije. Pažnja liječenju ljekovitim vodama i različitim kupkama usmjerena je ne samo na razini stručnih i znanstvenih medicinskih djela već i na razini usmjeravanja društvenog interesa ka održavanju, uređivanju i analizi prirodnih mineralnih voda i kupališta. Primjerice gradski fizici koje je biralo gradsko poglavarstvo imali su obavezu donošenja zdravstvenih izvještaja za gradove u kojima su obavljali svoju liječničku službu. Prema tadašnjoj legislativi ovakvi izvještaji morali su biti koncipirani tako da uz ostalo sadrže i izvještaje o kupalištima tog područja kao i o mineralnim vodama i vrelima. Jedan od takovih tipičnih izvještaja je izvještaj gradskog fizika dr. Franje Miličića donesen 15. siječnja 1866. u Zagrebu u kojem se podnosi detaljan izvještaj o radu kao i opis Stubičkih Toplica. Stubičke Toplice su u ovom izvještaju okarakterizirane kao pogodne za liječenje „kožnih bolesti oštarelih osipah, ulozih, Rheumathismi, raznih bolesti bubregah, kataru ženskih spolnih spravah, trganju, hromoći i sl." (4.) U 19. stoljeću, iz komercijalnih razloga počinju izlaziti kod nas i reklamne brošure o ljekovitosti vode i pojedinim našim kupalištima. Premda je u tim knjižnicama propaganda bila znatno važnija od same medicinske problematike, ipak su pisci kadkada bili i istaknuti stručnjaci kao primjerice Josip Schlosser i Aleksa Rakovac (5,6.)

Popularnost balneoloških i talasoterapijskih metoda liječenja u 19. stoljeću našla je odjeka i u popularnim javnim glasilima, najčešće sa svrhom širokog pučkog prosvjećivanja. Posebno je nastala hiperprodukcija sadržaja o različitim metodama liječenja vodom pod utjecajem Kneippovih knjiga i reklama, a uz ove sadržaje redovito se objavljuju i sadržaji o ljekovitosti vode i opisi različitih ljekovitih kupališta i kupki. Obzirom da je i 19. stoljeće vrijeme kada su epidemije zaraznih bolesti još uvijek česte i žestoke, a napose epidemija kolere, najčešće se ovakove metode liječenja preporučuju u svrhu liječenja i prevencije ove bolesti. U svrhu analize tumačenja o djelovanju i korisnosti talasoterapije i balneoterapije u medicinskim djelima 19. stoljeća korištena je uvelike HMB prema kojoj je evidentan znatan porast stručnih i znanstvenih rasprava sa tog područja u odnosu na broj medicinskih djela 18. stoljeća.

U 19. stoljeću sistematski su analizirali naše vode rudnice peštanski profesor Paul Kitaibel i bečki vojni kemičar Karl von Hauer, dok su vode pojedinih vrela analizirali naši ljekarnici Baumbach, Augustin, Mikšić, Halter i Gürtl, a potkraj stoljeća ovom su se problematikom bavili Bošnjaković, Janeček i Ludvig. Inauguralne disertacije o medicinskom značenju kupanja napisali su Miroslav Dražić (1838), Petar Blašković (1841) i Hidropatski liječnik Josip Schweigert koji je 1844. godine izdao knjižicu o zagrebačkim „mrzlicama", hidroterapijskoj ustanovi na Ksaveru. Gjačić i Gorakuća napisali su također vrijedne rasprave o talasoterapiji (3.) Amruš Ivan austrijski vojni liječnik kao i liječnik u zagrebačkoj i bečkoj garnizonskoj bolnici i u različitim mjestima u Vojnoj krajini opisuje u svojoj inauguralnoj disertaciji 1837. godine toplice kod Beljaka u Koruškoj (7.) Bancalari Dominik liječnik u Krapinskim Toplicama izdaje 1868. godine opis ljekovitog kupališta o Krapinskim Toplicama, a 1871. godine također vrijedno djelo o Krapinskim Toplicama njihovim vrelima i kupeljima (8.) Clar Conrad austrijski liječnik i balneolog godine 1884. piše studiju koja sadržava osvrt na Rijeku, Opatiju i Pulu kao klimatska lječilišta (9.) Ovaj je liječnik zaslužan za razvoj Lošinja kao klimatskog lječilišta. Piše također djelo „Aus Lussin" izdato 1887. godine o Lošinju kao klimatskom lječilištu (10.), zatim „Zur Klimatologie aus Südens" 1892. godine u opatiji i Lošinju kao klimatskim lječilištima (11.) U djelu izašlom 1894. godine autor spominje Volosko, Lošinj, Lovran, Opatiju, Kaštela, Hvar, Vis, Dubrovnik i Rijeku, kao zimska i proljetna klimatska lječilišta (12.), a u zapisu koji datira iz 1895. godine dat je opis Briona s osobitim naglaskom na mogućnost klimatoterapije (13.) Iz analiziranih djela može se zaključiti da su autori bili većinom liječnici koji su radili u funkciji tzv. kupališnih liječnika i koji su bili zainteresirani za unapređenje svoje struke kao i znanja u okviru dosega medicinske doktrine svog doba. Isto tako evidentno je da su to većom mjerom bili vlasnici privatnih lječilišta, a manjim dijelom se ovo odnosilo na liječnike postavljene u službu od strane zdravstvene vlasti.

S obzirom na opsežnu bibliografiju a limitiran prostor u ovom iskazu detaljnije ćemo se osvrnuti samo na neka djela koja mogu poslužiti kao korisna ilustracija tumačenja o djelovanju i korisnosti talasoterapije i balneoterapije za razdoblje 18. i 19. stoljeća. Primjerice Antonio Felice Gjačić (19.st.) liječnik na Rijeci izdaje knjižicu „Cenni popolari su i bagni di mare" 1858. godine u kojoj donosi zdravstvene upute o kupanju u moru (14.) Ova je knjižica sažeti prikaz tadašnjih shvaćanja o primjeni kupanja i ljekovitosti kupki sa zanimljivim podukama i pravilima o upotrebi morskih kupki, o pripremi za kupanje, o najpodesnijem dobu dana i godine za kupanje, o mjerama opreza prije ulaska u more, kao i za vrijeme kupanja, o broju kupki i trajanju kure kupanja, o temperaturi mora kao i o najpodesnijim mjestima za kupanje.

Ivan Aleksandar Gorakuća, liječnik u Trstu, pak izdaje 1861. godine knjigu „Dell' acqa comune e di mare Premessi alcuni cenni sulla forza medicatrice della natura", opširnu studiju o hidroterapiji i balneoterapiji (15.) U okviru ove studije pisac opširno iznosi karakteristike morske vode, nabraja njena kemijska i fizička svojstva, a također veliku pažnju posvećuje odlučujućoj ulozi morskog zraka koji je kako on navodi uz odabrana lječilišta svjetao, čist i bistar, te kao takav optimalan u tretmanu liječenja različitih bolesti. U svom afirmativnom nastojanju upoznavanja čitaoca sa korisnošću djelovanja morske vode tj. talasoterapije i balneoterapije općenito, Gorakuća navodi i retrospektivni pregled povijesnih zbivanja sa ovog područja naglašavajući da su ove metode bile primjenjivane i u najstarijoj prošlosti. Također nabraja poneke najpoznatije metode liječenja svog vremena, posebice navodi tzv. James Currievu metodu kojom je spomenuti navodno postigao

vrijedne rezultate u liječenju tifusa i skarlatine. Gorakuća ističe također i neke bolesti kod kojih je indicirana talasoterapija i balneoterapija. Spomenut ćemo samo neke od njih: angina, bubrežni i žućni kamenci, kolera, kolike, kontuzije, krup, prolaps rektuma, zubobolja glavobolja, hemikranija, krvarenje iz nosa, hemeroidi, hernija, herpes, vrućice, encefalitis, influenca, histerija, ikterus, anemija, morbili, mučnine, zaušnjaci, epilepsija, paralize, ubod ose, crni prišt, rahitis, reuma, skarlatina, išijas, opekotine, sekundarni sifilis, pospanost, spazmio opstipacija, tikovi, kašalj, tuberkuloza, zoster. Osim Currieve metode Gorakuća navodi i Priessnitsovu osnovnu paradigmu liječenja koja glasi: puno se znojiti, dijeta, piti puno vode i primjenjivati uvelike hladne kupke. Gorakuća također u svom djelu kupke klasificira u hladne kupke, vrlo hladne kupke, tople kupke i vrlo tople kupke, te prilikom toga citira Bacona koji kaže da su hladne kupke dobre za dug život. Osim spomenutog djela Gorakuća je objavio i djelo na njemačkom „Die Adria und ihre Küsten" izdato 1863. godine i u kojem je dat detaljan opis Jadranskog mora i temeljita studija o talasoterapiji (16.) Također sadržava raspravu o ljekovitosti morske vode i zraka zatim opis Jadrana kao i prikaz Trsta kao kupališnog mjesta.

Identificirane ideje i spoznaje medicinskih pisaca 18. i 19. stoljeća ipak imaju i nešto zajedničko sa suvremenim. Borba za zdravu čovjekovu okolinu, za prirodne i nezagađene izvore i prirodna vrela načelo je koje je oduvijek bilo usko vezano za ljudsko zdravlje kao izvor biološke snage i kondicije. Pučke kupelji ili elitna lječilišta u vremenu 18. i 19. stoljeća, ili pojava masovnog turizma u današnjim danima nije slučajna pojava i sve više se pretvara u zdravstveni turizam kao jedino utočište nenarušenog sklada sa prirodom. Istovremeno znanstveni počeci interpretacije značajnosti primjene talasoterapije i balneoterapije u djelima navedenih pisaca 18. i 19. stoljeća našli su svoje opravdanje u primjeni stručno kontroliranih prirodnih faktora, obogaćenih najmodernijim metodama.

Sažetak

U ovom radu analizirano je tumačenje o djelovanju i korisnosti talasoterapije i balneoterapije, obzirom na objavljivana medicinska djela 18. i 19. stoljeća. Utvrđeno je da su prva sustavna istraživanja i njihovi opisi sa područja talaso- i balneoterapije, potekla za naše krajeve istom u 18. stoljeću. Među malobrojnom objavljenim literaturom tog vremena naročito se ističu rasprave Ivana Leopolda Payera, Heinricha Johana Crantza, te Jean Baptist Lalanguea.

U razdoblju 19. stoljeća rasprave koje govore o djelovanju i korisnosti talaso- i balneoterapije znatno su brojnije. Okosnicu analize djelovanja i primjene talasoterapijskih i balneoterapijskih metoda liječenja, činile su, u ovom radu rasprave koje su pisali Paul Kitaibel, Karl von Hauer, Baumbach, Augustin, Mikšić, Halter i Gürtl, a potkraj stoljeća ovom su se problematikom bavili Bošnjaković, Janeček i Ludvig. Detaljnija istraživanja početaka interpretacije značajnosti primjene talasoterapije i balneoterapije izvršena je na modelu rasprava čiji su autori Antonio Felice Giacich i Alexandar Goracuchi.

LITERATURA

1. V. Mandić, B. Belicza, M. Živković. Prirodni faktori u medicini - njihovo mjesto i uloga nekada i danas. U: Zbornik radova V kongresa lekara za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju. Bled, 1987.

2. S. Miholić. Balneologija. Medicinska enciklopedija sv. I Zagreb: Izdanje Leksikografskog Zavoda FNRJ, 1957.

3. M. D. Grmek. Hrvatska medicinska bibliografija. Zagreb: JAZU, 1955.

4. Državni Arhiv Hrvatske, fond: Kraljevsko namiesničko vieće Kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, sv. 8, spis 2091 7372-1866 - Godišnji izvještaj o bolestima.

5. J. K. Schlosser. Die Heilquelle zu Toplitz nachts Warasdin in therapeutischer Beziehung kurtz dargestellt. Agram: Bellyr. Nation Buchdruckerei von dr. Ludwig Gaj, 1839.

6. A. Rakovac. Die Schwefeltherme Toplice bei Warasdin in Croatien. Wien herausgegeben von W. Braumuller, gedruckt bei J. Stockholzer, 1863.

7. I. Amruš. Inaugural-Dissertation uber das Villacher Bad. Wien: gedruckt bei Uberreuters sel. Witwe, 1837.

8. D. Bancalari. Krapinske toplice, njihova vrela i kupelji. Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1871.

9. C. Klar. Ueber Boden und Klima des oberitalienischen Gebietes mit Rucksich tauf die Winter-Stationen. Graz, Leuschner und Lubensky, Druck von Gottl. Cistel und Comp, 1884.

10. C. Clar: Aus Lussin. Wien, 1887.

11. C. Clar- Zur Klimatologie des Südens. Wien, 1885.

12. C. Clar. Die Winterstationen im Alpinen Mittelmeergebiete. Leipzig und Wien, 1984.

13. C. Clar. Die Brionischen Inseln. Wien, 1885

14. A- F. Giacich. Cenni popolari su i bagni di mare. Fiume: Ercole Rezza Librajo - Editore, 1858.

15. I. A. Gorakuća: Dell'acqua comune e di mare. premessi alcuni cenni sulla forza medicatrice della natura. Trieste: Tipografia del Lloyd Austriaco, 1861.

16. I. A. Gorakuća. Die Adria und ihre Küsten mit Betrachungen über Trieste als Baadeort nebst einer Erorterung über das Seewasser und dessen heilbringende Wirkung. Triest: Buchdruckerei des Oesterreichischen Lloyd, 1863.